

SUSITARIMAS (SUSITAIKYMAS) VIEŠOJO KALTINIMO BYLOSE KAIP VIENA IŠ
DISKRECINIO BAUDŽIAMOJO PERSEKIOJIMO FORMŲ

Dr. Rima Ažubalytė

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamojo proceso katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 46 39
Elektroninis paštas bpk@mruni.lt*

Pateikta 2006 balandžio mėn. 25 d., parengta spausdinti 2006 m. gegužės 12 d.

Santrauka. Straipsnyje nagrinėjamas nusikalstamos veikos aukos ir asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiką, susitarimo institutas baudžiamajame procese. Nors Lietuvos baudžiamuosiuose procesiniuose įstatymuose vartojamas susitaikymo terminas, tačiau atsižvelgiant į užsienio šalių mokslininkų bei įstatymo leidėjų vartojamus terminus straipsnyje šis institutas taip pat įvardijamas kaip mediacija baudžiamajame procese. Sisteminės analizės, lyginamuoju, istoriniu metodu aptariami mediacijos formų (rūšių), įtvirtintų kai kurių valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose, pagrindiniai aspektai. Lyginamuoju požiūriu aptariami pagrindiniai paprastos ir kompleksinės mediacijos požymiai. Straipsnyje taip pat siekiama atskleisti kai kuriuos probleminius Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose numatyto susitaikymo viešojo kaltinimo bylose reglamentavimo ir taikymo klausimus.

Daroma išvada, kad alternatyvių baudžiamųjų konfliktų sprendimo formų reglamentavimas Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymuose iš esmės atitinka tarptautines baudžiamojo proceso raidos tendencijas. Daugiausia tyrinėta ir žinomiausia diskrecinio baudžiamojo persekiojimo forma yra mediacija. Dėl šių priežasčių daugelio šalių baudžiamajame procese įtvirtintos ir gana plačiai taikomos įvairios mediacijos modifikacijos. Nors nukentėjusiojo ir įtariamojo susitaikymas viešojo kaltinimo bylose, numatytas Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose, sąlygiškai lygintinas su mediacijos modeliais, tačiau konstatuojama, kad pagrindinis susitaikymo, reglamentuoto Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK) ir Baudžiamajame kodekse (toliau – BK), skirtumas nuo mediacijos modelių, taikomų Vakarų Europoje, yra tarpininkavimo priemonių nebuvimas. Atsižvelgus į susitaikymo instituto paskirtį, plačiai nagrinėjama kriminologijoje, taip pat į tarptautinius Lietuvos išipareigojimus, straipsnyje siūloma tobulinti susitaikymo baudžiamosiose bylose procedūros reglamentavimą. Siekiant aktyviau taikyti šį institutą siūloma aktyviau diskutuoti apie tarpininkavimo procedūros reglamentavimą atskirame norminiame akte ir kartu tobulinti procesinių tarpininkavimo rezultatų pripažinimo, įvertinimo bei panaudojimo sąlygų reglamentavimą baudžiamajame procese.

Pagrindinės sąvokos: diskrecinis baudžiamasis persekiojimas, mediacija, nukentėjusiojo ir įtariamojo susitaikymas.

IŽANGA

Nuolatinį valstybės baudžiamosios politikos kryptį peržiūrėjimą lemia įvairios priežastys. Viena naujusių tendencijų baudžiamojo proceso ir kartu baudžiamajame teisėje – skirtingų alternatyvių baudžiamųjų konfliktų sprendimo formų įtvirtinimas ir taikymas. Viena žinomiausių baudžiamajame procese, kartu ir daugiausia tyrinėta diskrecinio baudžiamojo persekiojimo forma yra mediacija. 1993 m. BPK ir BK buvo numatytas nukentėjusiojo ir kaltininko susitaikymas viešojo kaltinimo bylose. Priėmus naujus Lietuvos baudžiamuosius įstatymus, patobulintas susitaikymo viešojo

kaltinimo bylose institutas išliko ir jo taikymo rodikliai nemažėja. Tačiau nors norma galioja gana ilgai ir taikymo praktika nemenka, išlieka tiek reguliavimo, tiek taikymo problemų, į kurias verta dar kartą atkreipti dėmesį, nors jos Lietuvos mokslininkų R. Uscilos, I. Michailovič ir kitų autorių yra tyrinėtos. Juo labiau kad panašūs klausimai keliami ir valstybėse, kurių įstatymuose tokie institutai buvo reglamentuoti pastaraisiais metais.

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti mediacijos institutą baudžiamajame procese. Taikant sisteminės analizės bei lyginamąjį metodą straipsnyje nagrinėjami mediacijos formų (rūšių), įtvirtintų kai kurių valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose, pagrindiniai aspektai bei

siekiami atskleisti kai kuriuos probleminius Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose numatyto susitaikymo viešojo kaltinimo bylose reglamentavimo ir taikymo klausimus.

1. MEDIACIJOS SAMPRATA BAUDŽIAMAJAME PROCESE

1993 m. BPK 9¹ ir BK 53¹ straipsnyje reglamentuotas susitaikymo viešojo kaltinimo bylose institutas įtvirtino modernią diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formą, t. y. tam tikrais atvejais, esant visoms įstatyme išvardytoms sąlygoms, leido pareigūnams, atsižvelgiant į nukentėjusiojo ir kaltininko nuostatas, spręsti, ar baudžiamasis persekiojimas reikalingas, ar ne. Naujuosiuose baudžiamuosiuose kodeksuose šiek tiek pataisytas šis institutas taip pat liko. Panaši idėja, t. y. galimybė nepradėti arba nutraukti procesą atsižvelgiant į nukentėjusiojo ir kaltininko požiūrį, įvairiomis formomis įtvirtinta daugelio šalių baudžiamojo proceso įstatymuose.

Tai vienas iš gana plačiai taikomų diskrecinio persekiojimo modelių, dažniausiai vadinamas mediacija (*lot. mediatio – tarpininkavimas*). Terminas *mediacija* apibrėžiamas kaip trečios, ginče nedalyvaujančios šalies tarpininkavimas ginče – tai ir yra šio instituto esmė [1, p. 615]. Tačiau konfliktuojančių šalių susitarimams pavadinti vartojami ir kiti terminai: *mediation* (mediacija), *Täter-Opfer-Ausgleich* (kaltininko ir aukos susitarimas), *Außergerichtlicher Tatausgleich* (neteisminis susitarimas), *konflikt resolution and mediation* (konflikto sprendimas ir mediacija), *Victim-Offender Mediation* (aukos ir kaltininko mediacija), *Victim-Offender Reconciliation* (aukos ir kaltininko susitaikymas), taip pat bendresnis terminas – *restorative justice* (atkuriamasis teisingumas) [2, p. 76]. Šio instituto esmė yra įstatymo pažeidėjo ir jo aukos konflikto išsprendimas netradiciniais baudžiamosios justicijos būdais.

Mediacija – tai savanoriškas abiejų šalių (įtariamojo ir nukentėjusiojo) bandymas išspręsti konfliktą, kilusį dėl nusikaltimo, bei sudaryti kaltininko ir nukentėjusiojo sutartį dėl žalos atlyginimo tarpininkaujant nešališkam tarpininkui [3]. Ši priemonė įvairiose valstybėse reglamentuojama labai įvairiai. Jos atsiradimą baudžiamajame procese iš dalies lėmė anglosaksų baudžiamajam procesui būdingas dispozityviškumas. Aštuntojo dešimtmečio pradžioje ji pradėta taikyti gana plačiai [4, p. 1]. Turint galvoje šios teisinės sistemos ypatumus mediacija ten nėra tiksliai apibrėžta norminiuose aktuose ir yra grynai teisės taikytojų kompetencija. Kontinentinės teisės sistemoje mediacija išplito 1980–90 metais, nors iš dalies buvo taikoma ir anksčiau [5, p.79].

Mediacijos modelis susijęs su *atkuriamojo teisingumo* koncepcijos samprata. Kitaip nei *teisingumo vykdymo* koncepcijos, kurią taikant bausmė iš esmės yra laikoma atpildu, ir koncepcijos, sutelktos į resocializaciją, pagrindinis šios koncepcijos tikslas yra atlyginti dėl nusikaltimo padarytą skriaudą [6, p. 243–286]. Kiekvienos valstybės baudžiamoji politika suponuoja, kokio modelio elementų bus daugiausia konkrečioje baudžiamojame teisenoje, o tiksliau – kaip bus sugebėta atku-

riamojo teisingumo modelio elementus įdiegti į valstybės baudžiamosios justicijos sistemą [7, p. 217–218].

Viena iš šio instituto atsiradimo priežasčių buvo ir yra ta, kad tradicinis baudžiamasis procesas yra menkai pritaikytas atlyginti žalą. Atkūrimo modelio esmė – kitoks požiūris į kaltininko ir aukos vaidmenį teisingumo vykdymo sistemoje pabrėžiant faktą, kad nusikaltimas padaro žalos aukai ir visuomenei, o ne tik valstybei.

Ilgą laiką nukentėjusysis beveik neturėjo jokios įtakos baudžiamojo proceso eigai. Buvo „savaiame suprantama“, kad jis trokšta didžiausios bausmės kaltininkui. Tačiau kriminologų tyrimai parodė, kad vietoj griežtų bausmių troškimo nukentėjusieji dažniau linkę dalyvauti alternatyviose procedūrose ir gauti žalos atlyginimą [8, p. 237; 9, p.164–170; 10, p. 190; 11, p. 129–155].

Taigi neatsitiktinai JTO 1985 m. priėmė deklaraciją, kurioje baudžiamoji šalių narių justicija buvo orientuota į žalos atlyginimą restitucijos forma, taip pat į tarpininkavimo ir šalių susitaikymo raidą kaip į prioritetines teisės pažeidėjo poveikio priemones [12]. Be abejo, nukentėjęs dėl nusikaltimo asmuo neturi nukentėti dėl priimtų priverstinio susitaikymo sąlygų. Europos Tarybos rekomendacijose pabrėžta, kad nusikaltimo aukos teisės ir teisėti interesai neturi būti pažeidžiami, jei jų gynyba labiau garantuojama teismo procedūromis, o ne taikymo ir tarpininkavimo procedūromis [13; 14]. Savo ruožtu Europos Sąjungos valstybės narės privalo užtikrinti, kad mediacijos procese pasiektas susitarimas bus įvertintas baudžiamajame procese [3].

Kuri laiką terminu *mediacija* buvo vadinamos programos, kurias vykdė specializuotos valstybinės arba nevyriausybinės organizacijos. Vėliau šis terminas imtas vartoti ir procesiniuose įstatymuose. Juo buvo pavadinta viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų, glaudžiai susijusi su mediacijos programomis. Šiuo metu mediacija įtvirtinta daugelio šalių baudžiamojo proceso įstatymuose. Būtina patikslinti, kad terminas *mediacija* vartojamas dviem prasmėmis: procesiniuose įstatymuose terminu *mediacija* įvardijama viena iš baudžiamojo persekiojimo atsisakymo formų. Kriminologijoje mediacija nagrinėjama kaip pagal tam tikras taisykles vykstantis daugiaetapis procesas, kuriame dalyvauja mediatorius ir besitariančios šalys (nukentėjusysis ir kaltininkas) ir kurio metu priimtas susitarimas gali tapti baudžiamojo proceso nutraukimo pagrindu. Kitaip tariant, kompleksinė socialinė technologija yra daug platesnis reiškinys nei procesinė forma [15]. Šiame straipsnyje kalbama tik apie variantus, kai *kriminologinė mediacija* įsiterpia į *procesinę mediaciją*, t. y. kai prokuroras turi teisę siūsti tam tikrą bylą mediacijos procesą organizuojančioms valstybinėms ar visuomeninėms institucijoms arba gali organizuoti mediacijos procesą pats.

Šio baudžiamojo proceso instituto atsiradimo priežastys, pranašumai ir trūkumai plačiai aptarti šalyse, kur mediacija jau tampa tradicine reagentu į baudžiamuosius konfliktus forma, taip pat diskutuojami ir tyrinėjami šalyse, kur jis atsirado palyginti neseniai [16; 17; 18], bei valstybėse, kur svarstomos tokio instituto įdiegimo galimybės, pavyzdžiui, Ukrainoje [19, p.

184]. Kriminologiniai aspektai, kurie leistų geriau suvokti mediacijos turinį, o ne tik formą, užfiksuota procesiniuose įstatymuose, čia nebus nagrinėjami. Šio straipsnio tikslas – aptarti mediacijos procesinės formos klausimus.

2. MEDIACIJOS RŪŠYS

Bendriausia prasme (lyginamosios teisės požiūriu) galima išskirti 2 mediacijos rūšis, reglamentuotas įvairių šalių procesiniuose įstatymuose. Tai paprasta ir kompleksinė mediacija [5, p. 79–80].

Paprasta mediacija – tai tarpininkavimas siekiant išspręsti nukentėjusiojo ir kaltinamojo konfliktą atlyginant dėl nusikaltimo padarytą žalą. Kaip tik šis modelis gimė anglosaksų teisės sistemoje ir buvo perimtas iš civilinio proceso.

Šiuo metu tokia mediacijos forma (*médiation pénale*) įtvirtinta Prancūzijos baudžiamojo proceso kodekso [20] 41 straipsnio 6 dalyje. Joje teigiama, kad prokuroras „iki sprendimo dėl viešojo (baudžiamojo) ieškinio priėmimo šalių sutikimu gali priimti sprendimą taikyti mediaciją, jeigu mano, kad tokia priemonė užtikrins žalos atlyginimą nukentėjusiajam išspręš konfliktą, kuris buvo nusikalstamos veikos padarinys, ir padės asmeniui, padariusiam nusikaltimą, pasitaisyti“.

Šios sistemos ypatumas tas, kad ji numato tarpininkavimą taikant šalis. T. y. šio teisinio konflikto sureguliuavimo būdas yra aktyvūs veiksmai, o ne pasyvus konstatavimas – įvyko susitaikymas ar ne. Įstatymų leidėjas griežtai nereguliuoja klausimo, kas turėtų būti tarpininkas, todėl praktika formuoja įvairius mediacijos taikymo variantus – tai priklauso nuo regionų ypatumų. Čia galima išskirti kelis variantus: 1. tarpininkas yra pats prokuroras; 2. prokuroras pasinaudoja nevyriausybinių organizacijų, kurios „specializuojasi“ nusikaltėlių readaptacijos ar pagalbos nukentėjusiajam srityje ir imasi taikyti šalis, pagalba (*deleguota mediacija*) [21, p. 153]. Prokuroras, abiem šalims sutikus taikyti jo pasiūlytą mediaciją, parenka mediatorių ir paskiria terminą. Susitarimas, jei jis įvyksta, surašomas raštu ir apie jį pranešama prokurorui. Jei susitariama dėl žalos ar nuostolių atlyginimo, tai turi būti įvykdyta pirmiausia. Po mediacijos galima taikyti ir išpėjimą [22, p. 237]. Panašiai mediacija organizuojama Belgijoje [23, p. 175], Norvegijoje [8, p. 212; 24, p. 93], Slovėnijoje [16].

Susitaikymą, numatytą Rusijos Federacijos BPK [25] 25 straipsnyje ir BK [26] 76 straipsnyje, taip pat sąlyginai galima laikyti paprasta mediacija [5, p. 82]. Prokuroro sutikimu teismas, prokuroras, taip pat tarytojas ir kvotėjas, remdamiesi nukentėjusiojo ar jo atstovo pareiškimu, gali nutraukti baudžiamąją bylą asmeniui, pirmą kartą padariusiam nusikaltimą, jei jis susitaikė su nukentėjusiuoju ir atlygino žalą. Turint galvoje, kad nukentėjusiajam gali būti padaryta moralinė, fizinė ar turinė žala, kiekvienai žalai atlyginti turi būti rastas tam tikras būdas [27, p. 135]. Beveik identiški susitaikymo viešojo kaltinimo byloje institutas reglamentuotas Baltarusijos BK [28] 89 ir BPK [29] 30 straipsniuose, Armėnijos [30] BK 73 straipsnyje, Azerbaidžano [31] BK

73 straipsnyje, išskyrus tai, kad taikymosi sritis ribojama tik nesunkiais nusikaltimais.

Lietuvos baudžiamojo proceso teisėje 1993 m. įtvirtintą nukentėjusiojo ir kaltininko susitaikymo viešojo kaltinimo byloje institutą procesinės formos požiūriu taip pat galima lyginti su paprasta mediacija. Iki 2003 m. galiojusio BPK 9¹ straipsnio 1 dalyje buvo numatyta, kad „teismas, teisėjas, taip pat teisėjo sutikimu prokuroras, tarytojas ir kvotos organas turi teisę, remdamasis BK 53¹ straipsnyje nurodytais pagrindais, nekelti baudžiamosios bylos arba iškeltą bylą nutraukti“.

Bylos nekėlimo ar nutraukimo pagrindus ir sąlygas numatė senojo BK 53¹ straipsnis: veika turi būti numatyta BK 53¹ str. 1 dalyje (įstatymas pateikė baigtinį sąrašą nusikaltimų, dėl kurių galima susitaikyti); kaltininkas prisipažįsta padaręs nusikaltimą; jis savanoriškai atlygina žalą; nukentėjusysis arba valstybinės institucijos, arba juridinio asmens atstovas susitaiko su kaltininku; kaltininkas yra neteistas; kaltininkas susitaikęs su nukentėjusiuoju, anksčiau nebuvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Tik esant visoms išvardytoms aplinkybėms kvotos organas, tarytojas, prokuroras, gavę teismo sutikimą, arba teismas galėjo (bet neprivalėjo) taikyti BPK 9¹ straipsnį.

Tokią ikiteisminio tyrimo (arba baudžiamojo proceso) baigimo formą gana palankiai įvertino ir mokslininkai, ir praktikai. Statistikos duomenys rodo, kad daugiau nei dešimtadalis ištirtų baudžiamųjų bylų buvo nutraukiamos pritaikius susitaikymą reglamentuojančias normas: 1998 m. iš 31 694 nutrauktų bylų 3 762 bylos nutrauktos susitaikius, 1999 m. – iš 31 414 nutrauktų bylų – 4 211, 2000 m. iš 32 990 bylų – 4130, 2001 m. – 4162 atvejais įgyvendintas susitaikymo institutas. Pagal nusikaltimų struktūrą dažniausiai šis proceso baigimo būdas buvo taikomas vagysčių atvejais, taip pat asmenims, pažeidusiems transporto eismo taisykles. Apie 25 proc. bylų nutraukimo atvejų teko nusikaltimams, už kuriuos numatyta mažesnė nei vienerių metų laisvės atėmimo bausmė [32].

Antras mediacijos modelis – kompleksinė mediacija – egzistuoja daugelyje kontinentinės teisės sistemos šalių. Taikant kompleksinę mediaciją kaltininkui pateikiama daug daugiau sąlygų, arba, kitaip tariant, kyla daug daugiau teisinių padarinių. Ji priskirtina mediacinei „alternatyvių priemonių“ formai tik todėl, kad vienintelė šalis, kuri teisiškai įtvirtino šio instituto pavadinimą, yra Belgija. Jos Baudžiamojo tyrimo kodekso 216 ter [33] straipsnyje vartojamas terminas *mediacija*. Kai kurie Lietuvos teisininkai, kalbėdami apie susitaikymą, taip pat kaip pavyzdžiu remiasi būtent toliau aptariamomis užsienio šalių normomis [34, p. 28]. Remdamiesi tuo, kas išdėstyta, nagrinėdami šias normas mes taip pat vartosime terminą *mediacija*.

Nors pats terminas *kompleksinė mediacija* vokiečių norminiuose aktuose neminimas, istoriškai kompleksinę mediaciją reiktų laikyti vokiškuoju „alternatyvių priemonių“ modeliu [5, p. 80]. Nuo 1974 m. Vokietijos BPK 153a [35] straipsnis suteikia teisę prokurorui atsisakyti pradėti viešąjį persekiojimą, jeigu kaltinamasis

per nustatytą terminą įvykdys jam iškeltus reikalavimus: atlygins žalą, atliks nustatytus visuomenei naudingus darbus, sumokės nustatytą pinigų sumą į valstybės biudžetą arba visuomeninei organizacijai, išklausus gydymo kursą. Tokias pačias priemones atsisakant pradėti baudžiamąjį persekiojimą leidžia taikyti ir Belgijos BPK 216 ter straipsnis [33], Prancūzijos BPK 41² ir 41³ straipsniai [20]. Vienu metu gali būti patikėtos kelios pareigos. Vokietijos literatūroje teigiama, kad atsižvelgiant į tai, jog įstatymuose nenustatytas nei baudos, nei visuomeninių darbų didžiausias limitas, paskiriant atitinkamą priemonę laikomasi tik proporcingumo principo. Dažniausiai taikoma priemonė yra bauda [36, p. 247]. Prancūzijoje pabrėžiama, kad būtina šio instituto sąlyga yra tiek kaltininko (raštiškai), tiek nukentėjusiojo sutikimas taikyti kompleksinę mediaciją (pranc. *composition pénale*). Kaltininkas turi teisę pasitarti su teisininku. Tada prokuroro siūlymą taikyti aptariamą priemonę tvirtina teismas (teisėjas). Jei nukentėjusysis arba kaltinamasis reikalauja, jie, dalyvaujant advokatams, gali būti išklaustyti teisme [22, p. 238–239]. Jei teisėjas nepatvirtina susitarimo, prokuroras privalo pradėti baudžiamąjį persekiojimą. Teisėjo sprendimas neskundžiamas [20, 41–2 str.]. Proceso dalyvių sutikimas atsisakant vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir galimybė pasikonsultuoti su teisininku numatyti ir Vokietijos, ir Belgijos baudžiamuosiuose procesiniuose įstatymuose.

Rusijos Federacijos BPK 28 ir BK 75 straipsniuose įtvirtinta, kad: „teismas, prokuroras, taip pat prokuroro sutikimu tardytojas ar kvotos organas gali nutraukti baudžiamąjį persekiojimą asmeniui, prieš kurį pirmą kartą vykdomas baudžiamasis persekiojimas įtariant, kad jis padarė nesunkų nusikaltimą, jei jis aktyviai atgailauja“. Šiuose straipsniuose numatytą baudžiamojo persekiojimo nutraukimą atsižvelgiant į aktyvią atgailą rusų autoriai vadina kukliausiu kompleksinės mediacijos variantu [5, p. 82]. Kita vertus, šis institutas, kaip ir beveik tokie patys institutai, numatyti Baltarusijos BK 88 ir BPK 30 straipsniuose, Armėnijos BK 72 straipsnyje, Azerbaidžano BK 72 straipsnyje, pirmiausia mažai kuo primena valstybės ir kaltininko susitarimą, nes pagal įstatymą jis pats, savo iniciatyva, o ne teisėsaugos institucijų siūlymu turi imtis priemonių, rodančių aktyvią atgailą. Antra, asmens veiksmų, galinčių tapti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlyga, yra ne daug ir jie niekaip nesujungę su įstatyme išvardytais bausmėmis. Juos galima suskirstyti į veiksmus, padedančius tyrimui: atvykimas ir prisipažinimas padarius nusikaltimą, ir veiksmus, šalinančius neigiamas nusikaltimo pasekmes: žalos ir nuostolių atlyginimas [37]. Čia nėra nieko, primenančio baudžiamąją sankciją, ir tai skiria šį institutą nuo vakarietiškojo modelio. Atkreiptinas dėmesys į gana patikimą nukentėjusiojo interesų apsaugą – nukentėjusysis ne tik informuojamas apie baudžiamosios bylos nutraukimą, bet ir turi teisę apskųsti tokį sprendimą [5, p. 82].

Tokia pat „alternatyvių priemonių“ forma yra taikoma daugelyje šalių (Austrijoje, Portugalijoje, Anglijoje ir kt.), nes yra labai lanksti. Nors esama tam tikrų re-

guliuavimo niuansų, mediacijos taikymo kriterijai ir tikslai yra panašūs.

Ji suteikia galimybę išspręsti kaltininko konfliktą su valstybe (Vokietijoje, Prancūzijoje numatyta įmoka į valstybės biudžetą), su visuomene (Belgijoje, Vokietijoje numatyti visuomeniniai darbai), su auka (žalos atlyginimas numatytas beveik visose šalyse) ir tam tikrais atvejais su pačiu savimi (gydymo kursas, profesinis mokymas – Belgijoje, Vokietijoje).

Pagrindinė kompleksinės mediacijos problema yra ta, kad išplėstas pareigų, kurių įvykdymas yra nepersekiavimo baudžiamąja tvarka sąlyga, sąrašas gali nebesiskirti nuo tradicinių bausmių sistemos [5, p. 81]. Dar vienas mediacijos kritikų argumentas – numatyta daug galimų mediacijos procese taikytinų priemonių ir nėra formalios procedūros, užtikrinančios dalyvaujančių mediacijoje teises. Tikslingumo principo šalininkai savo ruožtu pareiškia abejonę, kad mediacija gali tapti ne baudžiamojo persekiojimo, o kitų baudžiamojo proceso nutraukimo formų alternatyva [23, p. 176].

Remiantis tuo, kas išdėstyta anksčiau, galima teigti, kad *kompleksinės mediacijos* institutą galima plėtoti dviem kryptimis: arba apriboti taikytinų priemonių apimtį, kurių įvykdymas yra baudžiamojo persekiojimo (baudžiamosios bylos) nepraėjimo, nutraukimo arba sustabdymo sąlyga, arba baudžiamoji procesinė procedūra, kurios metu gali būti taikomos baudžiamojo poveikio priemonės, turi atitikti pagrindinius tinkamo proceso kriterijus [38, p. 20–22]. O dėl artimiausios ateities, manome, kad ši kompleksinės mediacijos plėtros kryptis yra labiau tikėtina nei kriminalinės justicijos svorio centro perkėlimas nuo teismo nuosprendžio ant baudžiamojo persekiojimo pareigūnų sprendimo – tai savo ruožtu reikalautų persvarstyti visus klasikinius baudžiamosios teisės ir proceso postulatus [5, p. 81]. Kita vertus, pozicijos, dėl kurios aktyviai diskutuota prieš kelis dešimtmečius rusų mokslinėje literatūroje bei kai kuriuose Lietuvos mokslininkų darbuose ir kuri neprarado aktualumo ir šiuo metu [pl. žr. 39], kad bet koks atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (ar bausmės) galimas tik išnagrinėjus bylą teisme ir pripažinus asmenį kaltu, įgyvendinimas šiuolaikiniame baudžiamajame procese ir teisėje taip pat mažai tikėtinas.

Apibendrinant galima teigti, kad Vakarų ir kai kurių Vidurio Europos šalyse reglamentuotos mediacijos sistemos sujungė *procesinę mediaciją*, t. y. baudžiamojo proceso įstatymuose numatytą galimo baudžiamojo persekiojimo nutraukimo procedūrą, ir mediaciją kaip savarankišką tarpininkavimo procesą. Šiuo atžvilgiu Lietuvos baudžiamojo proceso kodekse numatytas ikiteisminio tyrimo (baudžiamosios bylos) nutraukimo institutas, manome, yra ganėtinai formalus ir pasyvus konstatavimas (nustačius įstatymo numatytas sąlygas): ar nukentėjusysis susitaikė (susitarė) su įtariamuoju, ar ne.

3. NUKENTĖJUSIOJO IR KALTININKO SUSITARIMO (SUSITAIKYMO) LIETUVOJE REGLAMENTAVIMO PROBLEMAS

Institutas, įtvirtintas BPK [40] 212. ir BK [41] 38 straipsniuose, yra vienas iš variantų, kaip galima reglamentuoti ikiteisminio tyrimo (baudžiamosios bylos) nutraukimą atsižvelgiant į abiejų konflikto šalių interesus bei viešąjį interesą.

BPK 212 straipsnio 5 punkte numatyta, kad ikiteisminis tyrimas gali būti nutrauktas, „kai įtariamasis ir nukentėjusysis susitauko Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 38 straipsnyje numatytais atvejais“. Baudžiamoji byla šiuo pagrindu gali būti nutraukta ikiteisminio tyrimo metu, nagrinėjant bylą teisme (BPK 235 str., 254 str. 5 d.), taip pat apeliacinėje (BPK 327 str. 2 p.) arba kasacinėje instancijoje (BPK 382 str. 2 p.). Ikiteisminis tyrimas šiuo pagrindu gali būti nutrauktas ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi, kuria patvirtinamas prokuroro nutarimas nutraukti ikiteisminį tyrimą, o bylai esant teisme – teisėjo (teismo) nuosprendžiu (BPK 303 str. 4 d.).

Savo ruožtu BK 38 straipsnio 1 dalis nustato, kad „asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargu arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, gali būti teismo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu:

- 1) jis prisipažino padaręs nusikalstamą veiką ir
- 2) savu noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo ir
- 3) susitaukė su nukentėjusiuoju arba juridinio asmens arba valstybės institucijos atstovu, ir
- 4) yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų“.

Kaip matome, priėmus naujus baudžiamuosius įstatymus (BK ir BPK) normos, tiesiogiai reglamentuojančios susitaikymą viešojo kaltinimo byloje, iš esmės nepasikeitė. Tačiau naujasis BK numato galimybę asmenims, kurie yra atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, taikyti baudžiamojo poveikio priemones, išvardytas baudžiamajame įstatyme (BK 67 str.). Priemonių sąrašas yra beveik analogiškas priemonėms, kurias prokurorai paskiria taikydami kompleksinę mediaciją. Ikiteisminio tyrimo teisėjui (be abejo, ir teismui) suteikta galimybė nutartimi, kuria jis patvirtina prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą, paskirti bet kurią iš išvardytų priemonių. Taigi sistemiskai nagrinėjant BK ir BPK normas galima teigti, kad lietuviškojo „susitaikymo“ įgyvendinimo pasekmės pasikeitė iš esmės. Būtent ši esminė naujovė ir leidžia naujuosiuose kodeksuose įtvirtintą susitaikymą vadinti vienu iš kompleksinės mediacijos modelių.

Priėmus naujus kodeksus labiausiai pabrėžtos susitaikymo reglamentavimo problemos [42, p. 8, 10] buvo išspręstos. Vietoj ankstesnėje redakcijoje įtvirtintų, įstatymų leidėjo kelis kartus papildyto išsamaus nusikaltimų, dėl kurių galima taikytis, sąrašo, buvo numatyta tam tikros kategorijos nusikalstamų veikų, kurias padarius numatyta susitaikymo galimybė. Iš sankcijų analizės ir nusikalstamų veikų, įtrauktų į sąrašą, skaičiaus,

galima daryti išvadą, kad susitaikymo sritis buvo labai išplėsta: viršutinė sankcija už nusikalstamas veikas, dėl kurių galima taikytis, buvo padidinta maždaug nuo 4 metų iki 6 metų, nuo 20-ye straipsnių numatytų nusikaltimų pereita prie visų nusikalstamų veikų, išskyrus sunkius tyčinius nusikaltimus. Buvo nustatyta aiškesnė bylos atnaujinimo tvarka, jei kaltininkas nevykdo susitaikymo sąlygų, taip pat nustatytas 4 metų terminas, kuriam praėjus asmeniui vėl gali būti taikomas šis ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindas (esant visoms įstatyme nustatytoms sąlygoms). Pažangu ir naudinga, mūsų požiūriu, yra „viešojo intereso“ įvertinimo (norma taikytina, kai „yra pagrindo manyti, kad jis (kaltininkas) nebedarys nusikaltimų“ BK 38 str. 1 d. 4 p.) įtraukimas į normos sandarą. Tai leidžia patiems pareigūnams ir teismui atidžiau vertinti padėtį, juo labiau kad jie privalo motyvuoti savo pasirinktą sprendimą (BPK 216 str. 1 d.; 305 str. 4 d.).

Tokios tendencijos bei reglamentavimo pakeitimai atitiko teoretikų pasiūlymus, užsienio praktiką bei iš dalies atspindėjo ir teisės taikytojų požiūrį [43, p. 119]. Tačiau, nepaisant teigiamų reglamentavimo pokyčių, nemažėjančio šio instituto taikymo (2004 m. pagal BPK 212 str. 5 d. buvo nutraukti 5195 ikiteisminiai tyrimai, arba 17,07 proc. visų nutrauktų tyrimų, 2005 m. sausio–rugsėjo mėn. – 4213 tyrimų, arba 16,32 proc. nutrauktų tyrimų) bei praktiškų išsakytos teigiamos nuomonės dėl didėjančio susitaikymo instituto taikymo efektyvumo [44, 3 paveikslas], kai kurie reglamentavimo arba taikymo klausimai lieka aktualūs ir išgaliojus naujesiems kodeksams.

Pirmiausia norėtume dar kartą aptarti patį terminą *susitaikyti*, vartojamą įstatymuose. Jis suponuoja vieną iš šios normos taikymo sąlygų, kuri realiai yra sunkiai įvykdoma. Susitaikymas nėra teisinė kategorija, tai daugiau psichologinis aktas, vykstantis tarp asmenų. Ar tikrai baudžiamojo proceso normos tikslas yra sutaukyti nukentėjusįjį ir kaltininką? Jei taip, kyla klausimas, kaip nustatyti susitaikymo faktą, nes tik įvykus jam galima spręsti ikiteisminio tyrimo nutraukimo klausimą. Remiantis mediacijos modelių klasifikacija galima teigti, kad humanistinis mediacijos modelis [45, p. 14–17], kai siekiama, kad susitaikytų būtent auka ir kaltininkas, yra ilgas, sudėtingas, brangus ir neretai nesėkmingas procesas. Ir netgi tais retais atvejais susitaikymas yra atskiro mediacijos proceso, o ne baudžiamojo proceso tikslas. Susitaikymas – daugiau nei susitarimas, nes laikoma, kad nukentėjusysis atleido kaltininkui, kad įvyko specifinis psichologinis procesas. Tačiau susitaikymas nėra būtinas, kad mediacija būtų laikoma pavykusia. Mediacijos tikslas – atlygis nukentėjusiajam ir susitarimas šiuo klausimu, t. y. kai šalys susiderino atlygio formą ir kaltininkas prisiėmė tam tikrą įpareigojimą, kurį turi įvykdyti numatytu laiku [46, p. 53]. Šią teorinę prielaidą iš dalies patvirtina ir pačių nusikalstamų veikų aukų nurodomi susitaikymo baudžiamosiose bylose motyvai: kuo greitesnis žalos atlyginimas, o ne siekis, kad jų būtų atsiprašyta [11, p. 145].

Todėl įstatyme būtų tikslinga vartoti kitą terminą: mediacija, susitarimas ar sutikimas su ikiteisminio tyri-

mo nutraukimu. Svarbiausia, kad būtų aiškiai ir formaliai išreikšta tikroji abiejų proceso dalyvių valia, kurią žinodamas pareigūnas priimtų galutinį sprendimą byloje. Jie neprivalo susitaikyti, bet turi susitarti dėl abiem priimtinausių konflikto išsprendimo sąlygų. Pritartume nuomonei, kad įstatyme tarp būtinų nustatyti sąlygų nederėtų nurodyti psichinio pobūdžio reiškinį, kuriuos pareigūnui, atliekančiam procesines funkcijas, sunku, o kartais ir neįmanoma nustatyti [37]. Kitas dalykas, apie kurį reiktų diskutuoti atskirai, tai mediacijos (tarpininkavimo), kaip atskiro proceso, vykstančio (vykdomo) pagal specialias taisykles, tikslai, tarp kurių gali būti ir atsiprašymo siekis, ir siekis sumažinti (pašalinti) neigiamas aukų emocijas, patirtas nusikalstamos veikos metu ir po jos, ir kiti psichologinio pobūdžio tikslai.

Nors apie susitaikymo (susitarimo), kaip ir kitų ikiteisminio tyrimo diskreciniais pagrindais nutraukimo atvejų, procedūrą (procesinę formą) ne kartą buvo kalbėta, tačiau iki šiol nėra jokių pasikeitimų nei įstatymuose, nei taikymo praktikoje informuojant proceso dalyvius apie galimą susitaikymą (susitarimą) viešojo kaltinimo byloje [47, p. 121], taip pat formalizuojant reikalavimus fiksuojant proceso dalyvių sprendimą susitaikyti ir susitaikymo sąlygas [42, p. 10–11; 43, p. 129] (ypač šis klausimas svarbus nutraukiant ikiteisminį tyrimą).

Apibendrinant galima teigti, kad įstatymas turėtų numatyti bent jau minimaliai formalizuotą procedūrą, kurios metu būtų aiškiai išsakyta ir užfiksuota nukentėjusios šalies ir kaltininko pozicija, taip pat prokuroro nurodyto viešojo intereso nebetęsti šio baudžiamojo persekiojimo motyvai. Formalizuota bei įstatyme numatyta susitaikymo, kaip ir kitų diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų taikymo, procedūra reikalinga ne tik proceso dalyvių susitarimo sąlygoms užfiksuoti, tačiau ir tam tikrų įtariamąjį teisių tinkamą atsisakymui užtikrinti [38, p. 148–151].

Pripažindami aptariamą normos naudingumą norėtume pažymėti, kad procedūriškai ji tobulintina. Palyginti su mediacijos formomis, taikomomis kitose šalyse, BPK straipsniai, skirti susitaikyti, skiriasi esminiu dalyku: niekas neįpareigotas inicijuoti arba organizuoti procesą, kurio metu būtų priimtas susitarimas, tenkinantis visus proceso dalyvius. Kaip jau minėta anksčiau, proceso normos neįpareigoja netgi informuoti apie galimybę baigti procesą susitaikymu. Siekiant suaktyvinti ir optimizuoti tokios normos taikymą reiktų dar aktyviau diskutuoti bei nagrinėti tarpininkavimo modelio pritaikymo galimybes Lietuvoje. Tokios tęstinės diskusijos aktualumą lemia ir jau minėti Lietuvos įsipareigojimai taikyti mediacijos procedūras, kurios visuose tarptautiniuose aktuose suprantamos kaip aktyvus procesas. Beje, sąlygas organizuoti ir vykdyti tarpininkavimo procesą dėl baudžiamųjų konfliktų galima išsprendimo valstybės narės privalėjo užtikrinti iki 2006 m. kovo 22 d. [3]. Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, kad ekspertai gana palankiai vertina alternatyvių baudžiamajam persekiojimui priemonių taikymo srities plėtimą baudžiamajame procese [11, p. 140]. 74, 8 proc. dalyvavusių kriminologiniame tyrime pareigūnų pritarė tam, kad Lietuvoje būtų įdiegtas būtent tarpininkavimas

[44, 10 paveikslas]. Taip pat daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių nusikalstamų veikų aukų taip pat sutiktų dalyvauti mediacijos procese [11, p. 143–145].

Manytume, kad būtų galima pasirinkti vieną iš dviejų aptariamų normos taikymo optimizavimo galimybių, trumpai aptartų apžvelgiant užsienio patirtį: įpareigoti teisėsaugos institucijų pareigūnus aktyviais veiksmais skatinti šalis išspręsti konfliktą iki teismo arba įvesti deleguotą mediacijos institutą.

Kalbant apie deleguotą mediaciją galima teigti, kad Lietuvoje, kaip ir kai kuriose kitose kaimyninėse šalyse, galbūt sunku tikėtis, kad nepriekaištingai veiktų normos, suteikiančios teisę pareigūnams pavesti nevyriausybinėms organizacijoms sutaisyti šalis, o tada priimti galutinį sprendimą [5, p. 82]. Pasirinkus tokį tarpininkavimo įdiegimo modelį pirmiausia reiktų sutvarkyti jo reglamentavimą. Nors Lietuvos įstatymai nedraudžia spręsti teisinių ginčų pasinaudojant tarpininkavimu [48, p. 24–28], manytina, kad mūsų šalyje labiausiai tiktų kontinentinės teisės šalyse dažnas reglamentavimo modelis, kai BPK numatyta, kad įstatymo nustatytais atvejais pareigūnas gali siūlyti nukentėjusiajam ir įtariamajam pasinaudoti mediatoriaus paslaugomis arba jų sutikimu persiųsti bylą mediacijos įstaigai, o patį mediacijos procesą reglamentuotų atskiras įstatymas. Šis reglamentavimo modelis labiausiai priimtinas ir baudžiamąjį procesą vykdančioms pareigūnams [44, 4 lentelė].

2006 m. pradžioje kaip eksperimentinis projektas buvo pradėtas vykdyti tarpininkavimas civilinėse bylose [49]. Čia, beje, buvo pasirinktas modelis, kai valstybės pareigūnai (teisėjai ir teisėjų padėjėjai) yra mediacijos subjektai. Nors kriminologinėje literatūroje galima rasti gana skeptiškų tokio modelio vertinimų [11, p. 123–127], tai vienas iš galimų susitarimo organizavimo būdų. Naujojo Latvijos baudžiamojo proceso kodekso 379 ir 381 straipsniuose [50] taip pat numatyta galimybė nutraukti baudžiamąjį procesą, prieš tai nukreipiant nukentėjusį ir asmenį, padariusį baudžiamąjį nusižengimą ar mažiau sunkų nusikaltimą, į Valstybinę probacijos tarnybą, kur tarpininkaujant pareigūnui gali būti sudarytas taikus susitarimas.

Apibendrinant norėtume pasakyti, kad teorinė mediacijos bazė, jos taikymo procesinės taisyklės, visuomeninis reikšmingumas, moralinis pagrindimas bei jos grėsmės [24, p. 98] yra, mūsų nuomone, labiausiai išplėtotas, palyginti su kitomis diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formomis. Galbūt tai lėmė ir lemia gana platų jos taikymą įvairiose teisės sistemose ir tendenciją dar labiau plisti. Pritartume R. Uscilos išvadoms, apibendrinančioms kriminologinį tyrimą apie mediacijos įdiegimo galimybes Lietuvoje, kad siekiant Lietuvoje sėkmingai pasinaudoti alternatyviomis baudžiamojo konflikto sprendimo galimybėmis būtina kompleksiskai spręsti teisinio reglamentavimo bei organizacinius klausimus. Atskiro tyrimo reikalautų konkrečių tarpininkavimo proceso įdiegimo nuostatų reglamentavimas Lietuvoje: kokia tvarka bylos būtų siunčiamos mediacijai, kieno iniciatyva ir koks pareigūnas tai padarytų, kokie būtų pasiekto arba nepasiekto mediacijos procese susitarimo padariniai ikiteisminiam tyrimui, kaip galėtų būti

naudojami / nenaudojami duomenys, sužinoti (pateikti) mediacijos procese, bei kiti aktualūs klausimai [48, p. 33–35].

Norėtume patikslinti, kad mediacijos formų apžvalgoje buvo apsiribota baudžiamojo persekiojimo atsisakymo (nutraukimo), kurio subjektai paprastai yra prokurorai, aptarimu. Plačiai taikomos mediacijos procedūros nepilnamečių justicijoje taip pat nenagrinėjome, nes dažnai instituto taikytojai yra nepilnamečių teisėjai, o ne prokurorai.

IŠVADOS

1. Alternatyvių baudžiamųjų konfliktų sprendimo formų reglamentavimo pokyčiai Lietuvos baudžiamojo proceso įstatymuose iš esmės atitinka tarptautines baudžiamojo proceso raidos tendencijas.

2. Daugiausia tyrinėta diskrecinio baudžiamojo persekiojimo forma yra mediacija. Dėl šios priežasties ji žinomiausia ir daugelio šalių baudžiamajame procese yra įtvirtintos ir pakankamai plačiai taikomos įvairios mediacijos modifikacijos.

3. Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose numatytas nukentėjusiojo ir įtariamojo susitaikymas viešojo kaltinimo byloje, sąlyginai priskirtinas mediacijos modeliams. Pagrindinis susitaikymo, reglamentuoto BPK ir BK, mediacijos modelių, taikomų vakarų Europoje, skirtumas yra tarpininkavimo priemonių nebuvimas.

4. Susitaikymo baudžiamosiose byloje procedūros reglamentavimas yra tobulintinas. Siekiant suaktyvinti šio instituto taikymą tikslinga diskutuoti apie tarpininkavimo procedūros reglamentavimą atskirame norminiame akte bei procesinės susitarimo (mediacijos) formos tobulinimą baudžiamajame procese.

LITERATŪRA

1. **Tarptautinių** žodžių žodynas / Sudarė V. Vaitkevičiūtė. – Vilnius, 2001.
2. **Uscila R.** Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai // *Jurisprudencija*. 2001. T. 20 (12).
3. „**Council** Framework Decision of 15 March 2001 on the standing of victims in criminal proceedings (2001/220/JHA)“ http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2001/l_082/l_08220010322en00010004.pdf (2005 09 09)
4. **Christies N.** Conflicts as property // *British Journal of Criminology*. 1977. Vol. 17.
5. **Головко Л. В.** Новые основания освобождения от уголовной ответственности // *Государство и право*. 1997. No. 8.
6. **Justickis V.** *Kriminologija*. Vadovėlis. 1 dalis. – Vilnius, 2001.
7. **Rössner D.** Mediation as a Basic Element of Crime Control: Theoretical and Empirical Comments // *Buffalo Criminal Law Review*. 1999. Vol. 3. No. 1. <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/bufcr3&id=217&collection=cjournals> (2006 03 22)
8. **Frehsee D.** Restitution and Offender-Victim Arrangement in German Criminal Law: Development and Theoretical Implications // *Buffalo Criminal Law Review*. 1999. Vol. 3. No. 1. <http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/bufcr3&id=241&collection=cjournals> (2006 03 22)
9. **Сесап К.** Карательное отношение общества: реальность и миф // *Правоведение*. Санкт-Петербург, 1998. No. 4.
10. **Wright M.** Victims, mediation and criminal justice // *The criminal law review*. 1995. No. 3.
11. **Uscila R.** Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio interakcija: viktimologinis aspektas: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius, 2003.
12. **Резолюция**, принятая Генеральной Ассамблеей Декларация основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотреблений властью // <http://www.un.org/russian/documen/declarat/power.htm> (2006 02 18)
13. **Recommendation** No. R (85) 11 of the Comitee Of Ministers To Member States On The Position Of The Victim In The Framework Of Criminal Law And Procedure (Adopted by the Committee of Ministers on 28 June 1985 at the 387th meeting of the Ministers' Deputies) // <http://www.restorativejustice.org/resources/policy/inter/europe/r85> (2006 02 20)
14. **Recommendation** No. R (99) 19 of the Comitee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters (Adopted by the Committee of Ministers on 15 September 1999 at the 679-th meeting of the Ministers' Deputies) // <http://www.restorativejustice.org/resources/policy/inter/europe/r99> (2006 02 20)
15. **Максудов Р., Флямер Л., Грасенькова А.** Институт примирения в уголовном процессе. Необходимость и условия развития // *Уголовное право*. 1998. No. 1.
16. **Meznar A.** Alternative forms of dealing with criminal offences // <http://www.iap.nl.com/speeches2/alternative.html> (2005.09.29).
17. **Válková H.** New Juvenile Justice Law in the Czech Republic // http://www.esc-eurocrim.org/files/new_juvenile_law_in_czech_republic_h_valkova_dec03.doc (2005.09.29).
18. **Давыдова Е.** Примирение с потерпевшим в уголовном праве. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. – Ставрополь, 2001.
19. **Бахин В., Карпов Н., Карпов А.** Подходит ли нам западная модель альтернатив уголовному преследованию // *Уголовно – процессуальная справедливость*. – Рига, 2005.
20. **Criminal** procedure code (France) http://www.legifrance.gouv.fr/html/codes_traduits/cpptestA.htm#SECTION III : ATTRIBUTIONS OF THE DISTRICT (2005 09 11)
21. **Pradel J.** *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. – Vilnius, 2001.
22. **Verrest P.** The French Public Prosecution Service // *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2000. No. 3.
23. **Parmenter St., Fijnaut C. and Van Daele D.** From Sisyphus to Octopus: Towards a Modern Public Prosecutor's Office in Belgium // *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. 2000. No. 3.
24. **Michailovič I.** Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius, 2001.
25. **Уголовно-процессуальный** кодекс Российской Федерации от 18 декабря 2001 г. N 174-ФЗ Принят Государственной Думой 22 ноября 2001 года Одобрен Советом Федерации 5 декабря 2001 года <http://www.garweb.ru/project/law/doc/12025178/12025178-001.htm6> (2005 09 10)
26. **Уголовный кодекс** Российской Федерации // http://www.hro.org/docs/rlex/uk/index_12.php (2005 09 10)

27. **Комментарий** к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. – Москва: Норма, 2002.
28. **Уголовный кодекс** Республики Беларусь (Введен в действие с 1 января 2001 года) // <http://www.levonevski.net/pravo/kodeksy/uk/012.html> (2005 09 10)
29. **Уголовно-процессуальный кодекс** Республики Беларусь (16 июля 1999 г. № 295-3) // <http://pravo.kulichki.com/vip/upk/00000004.htm#a7> (2005 09 10)
30. **Уголовный кодекс** Республики Армения, принят 18 04 2003 // <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus> (2005 09 10)
31. **Уголовный кодекс** Азербайджанской Республики // http://www.crime.vl.ru/docs/books/book_13.htm (2005 09 10)
32. **Lietuvos Respublikos** vidaus reikalų ministerijos ataskaita apie padarytus ir išnagrinėtus nusikaltimus LR per 2000 m. 12 mėn. Forma Nr. 1- GS.
33. **19 NOVEMBRE 1808. – CODE D'INSTRUCTION CRIMINELLE.** // http://www.juridat.be/cgi_loi/legislation.pl (2006 02 19)
34. **Criminal Procedure Code (Strafprozeßordnung, StPO)** // <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/StPO.htm> (2006 02 19)
35. **Kazlauskas M., Goda G.** Supaprastintos procesinės formos problema baudžiamojo proceso teisėje // Teisė. 1993. Nr. 27.
36. **Albrecht H.-J.** Criminal Prosecution: Developments Trends and open Questions in the Federal Republic of Germany // *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice.* 2000. No. 3.
37. **Головко Л. В.** Прекращение уголовного дела в связи с деятельным раскаянием // Законодательство. 1999. Но. 1. // <http://www.garant.ru>
38. **Ažubalytė R.** Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis // *Jurisprudencija: mokslo darbai.* 2006. Nr. 1 (79).
39. **Baranskaitė A.** Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius. 2005.
40. **Lietuvos Respublikos** baudžiamojo proceso kodeksas // *Valstybės žinios.* 2002. Nr. 37-1341.
41. **Lietuvos Respublikos** baudžiamasis kodeksas // *Valstybės žinios.* 2000. Nr. 89-2741.
42. **Ažubalytė R.** Baudžiamosios bylos nekėlimo institutas: procesinis reglamentavimas ir taikymo problemos // *Jurisprudencija: LTA mokslo darbai.* – Vilnius. 1999. T. 12 (4).
43. **Ažubalytė R.** Diskrecinis baudžiamasis persekiojimas: teoriniai pagrindai, taikymo problemos ir perspektyvos Lietuvoje: daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S). – Vilnius: LTU, 2002.
44. **Uscila R.** Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje // *Teisės problemos.* 2006. Nr. 2.
45. **Umbreit M. S.** The handbook of Victim Offender Mediation. – San Francisco, 2001.
46. **Pelikan Ch.** Mediation between the victim and offender in Austria: legal ramifications and practice.-Juvenile Offender- Victim Mediation // Ed. by B.Czarnecka-Dzialuk, D. Wójcik. – Warszawa: Institute of Justice, 1999.
47. **Ažubalytė R.** Nukentėjusiojo teisėtų interesų ir teisių realizavimas baigiant ikiteisminį tyrimą // *Jurisprudencija: mokslo darbai.* 2005. 70 (62).
48. **Jurkšaitytė J.** Ar Lietuvos Respublikos įstatymai leidžia naudoti tarpininkavimą kaip alternatyvų ginčų sprendimo būdą? // *Teisės apžvalga.* 2001. Nr. 5.
49. **Teisminė mediacija** // <http://www.tm.lt/default.aspx?item=tmed> (2006 03 11)
50. **Уголовно-процессуальный закон** // под общей редакцией и с пояснением профессора М. Шешукова. – Рига, 2005.

MEDIATION OR VICTIM AND OFFENDER RECONCILIATION AS ONE OF THE DISCRETIONAL PROSECUTION MODEL

Dr. Rima Ažubalytė
Mykolas Romeris University

S u m m a r y

The paper examines the institute of settlement between a victim of a criminal act and a person suspected of committing the criminal act in criminal proceedings. The term “reconciliation” is used in the Lithuanian law of criminal procedure, however, in the paper this institute has also been identified as mediation in criminal proceedings taking account of the terminology used by foreign researchers and legislators. By employing the system analysis, the comparative and the historical methods, the main aspects of mediation forms (types) established in the law of criminal procedure of certain countries are discussed. The main features of both ordinary and complex mediation are described from the comparative standpoint. The paper also attempts to identify a number of problematic regulatory and application issues related to reconciliation in public prosecution cases as provided for in the Lithuanian law of criminal procedure.

The author concludes that the regulation of alternative forms of settlement of criminal conflicts in the Lithuanian law of criminal procedure is substantially in line with the global trends of criminal proceedings’ development. Mediation is a form of discretionary criminal prosecution that has been studied to the largest extent and is best known. Therefore, different modifications of mediation have been established and are relatively widely applied in the criminal procedure of many countries. Although reconciliation between the suffered person and the suspect in public prosecution cases provided for in the Lithuanian law is conditionally comparable with the mediation models, however, the paper states that the absence of means of mediation represents the main difference between the reconciliation defined in the Code of Criminal Procedure and the Criminal Code of the Republic of Lithuania and the West European mediation models. Criminal procedure code does not provide any procedure for successful realisation of this institute. Reconciliation has more formal value in Lithuania because it narrows just to restitution of damage and confirmation of it in written form.

Having regard to the purpose of the reconciliation institute, which is widely analysed in the literature, as well as to Lithuania’s international obligations, the author proposes improvements in the regulation of reconciliation in criminal proceedings. It is proposed, in order to encourage wider application of the institute, that the regulation of the mediation procedure is more actively discussed in a separate regulation, at the same time improving the regulation of the procedural conditions for the recognition, assessment and use of the mediation results in the criminal procedure.

Keywords: mediation, victim and offender reconciliation, discretionary prosecution.